

Елла Едуардівна Карпова,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

Наталія Вячеславівна Кононенко,
кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

СИСТЕМНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ У ВНЗ

У статті обґрунтовано проблему формування у майбутніх педагогів дошкільної освіти як якісного нового рівня пізнання і осмислення педагогічних явищ і процесів, що характеризують їх професійну діяльність у сучасних умовах глобалізації, інтенсифікації, інформатизації всіх напрямів розвитку суспільства і зокрема освіти. Розкрито природу і сутність системності професійно-педагогічних знань майбутніх педагогів дошкільної освіти, її характерні ознаки і дидактичні передумови формування в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: системність знань, професійно-педагогічні знання, формування системності знань, педагогічні передумови, майбутні педагоги дошкільної освіти.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть перед освітою гостро постала проблема узгодження мети, змісту і способів її здобування з викликами та потребами сучасної теоретичної і практичної діяльності людини. Визначена на підставі аналізу наслідків глобалізації, інформатизації, диверсифікації та інших трендів розвитку суспільної практики, обговорювана на численних форумах міжнародного, національного і регіонального рівнів, ця проблема в контексті вищої професійної освіти актуалізувала питання якості знань, що формуються в процесі підготовки фахівців.

Однією з найбільш важливих ознак сучасного суспільства є усвідомлення і визнання цілісності і системного характеру всіх процесів, що відбуваються в природі, соціумі, освіті та життєдіяльності самої людини (Н. Абрамова, В. Афанасьєв, Л. фон Берталанфі, І. Блауберг, В. Мещеряков, М. Овчинніков, В. Садовський, В. Тюхтін, А. Уйюмов, Е. Юдін та ін.). Сприйняття світу крізь призму системного підходу і системних знань стає запорукою ефективності, удосконалення і покращання якості результатів людської діяльності у всіх сферах духовного і матеріального виробництва. У дидактиці проблема формування системних знань розглядається як необхідна вимога щодо результату процесу навчання, показника його якості та ефективності (В. Галузинський, М. Євтух, В. Логінова, В. Лозова, І. Харламов та ін.).

Для майбутніх педагогів дошкільної освіти оволодіння системними знаннями і системним мисленням зумовлено цілісною природою розвитку особистості дітей дошкільного віку, що потребує здатності використовувати й інтегрувати в єдиному освітньому процесі різні види і напрями їхньої діяльності. За цих обставин постає завдання підготовки нової генерації вихователів, які

володіють системними знаннями щодо розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку та системним підходом до вирішення практичних проблем, що виникають у цьому процесі (А. Богуш, Т. Степанова та ін.). Натомість наукові дослідження у сфері покращення якості професійної підготовки майбутніх вихователів у ВНЗ зорієнтовані переважно на вдосконалення змісту і технології підготовки до професійно-педагогічної діяльності за окремими напрямами роботи в дошкільних навчальних закладах з дітьми дошкільного віку. Проблема системності професійно-педагогічних знань майбутніх педагогів дошкільної освіти та закономірностей її формування не була предметом наукового дослідження.

Мета статті – розкрити сутність системності професійно-педагогічних знань майбутніх педагогів дошкільної освіти і передумови її формування в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

У наукових дослідженнях філософів, психологів, педагогів обґрунтовано роль системного підходу і системного мислення в продуктивній та інноваційній діяльності, інтелектуальному розвитку особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, В. Андрющенко, О. Анісімов, Д. Богоявленська, В. Кремень, В. Луговий, Є. Ксенчук та ін.). Доведено, що системне мислення і системна якість знань дозволяють гнучко й оперативно опрацьовувати значні масиви інформації, аналізувати, узагальнювати і структурувати її, виявляти закономірності та зв'язки явищ і процесів, які приховані за відповідними термінами і поняттями (В. Адольф, Р. Акоф, Г. Александров, І. Асманова, Т. Вакуленко, Б. Величковський, О. Леонтьєв та ін.). При цьому системне мислення є одним з найважливіших видів продуктивного

мислення. Саме таке мислення дозволяє максимально ефективно застосовувати інноваційні педагогічні технології, в повній мірі враховувати індивідуальні особливості учнів і соціальні умови їх розвитку [4].

Системне мислення передбачає володіння педагогом системним підходом як методологією вирішення педагогічних проблем і наявності системності знань як їх адекватного відображення в свідомості (В. Галузинський, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, В. Лозова, Е. Ляшко, С. Рубінштейн, Н. Талізїна, Д. Ельконін та ін.).

Становлення ідей системності в історії філософії і науки показує, що, як нова наукова теорія пізнання, системність прийшла на зміну однобічної механістичної методології метафізичного матеріалізму, в якій тотожність буття і свідомості розглядається як буквальне і прямолінійне відображення властивостей матеріального світу (Н. Абрамова, Е. Афанасьєв, І. Блауберг, Л. фон Берталанфі, В. Кузьміна, В. Мещеряков, С. Оптнер, В. Садовський, В. Тьохтін, Е. Юдін і ін.).

Л. фон Берталанфі стверджував, що системи є всюди [1]. Це дозволяє розглядати системність знання як особливу якість, елементи якої поступово формуються в процесі освоєння людиною довколишнього світу. Однак філософи підкреслюють, що феномени системності світу і системності знання не є порівнянними, оскільки категорія «система» завжди окреслює чітко обмежену сферу об'єктивної дійсності, яка характеризується кінцевим набором елементів, тоді як світ суб'єктивних людських знань нескінченний і практично невичерпний [2].

Уточнимо, що феномен знання є певною формою існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини. По суті, воно є суб'єктивним образом об'єктивної реальності, відображення явищ і процесів зовнішнього і внутрішнього світу у свідомості людини у формі уявлень, суджень, теорій тощо. У широкому сенсі, знання відображає сукупність понять, теоретичних концепцій і уявлень, якими оперує людина при вирішенні певної проблеми. У вузькому сенсі, воно фіксує володіння людиною певним обсягом інформації, яка необхідна для вирішення поставленого завдання. Таким чином, знання за своєю природою належать свідомості людини і, як його продукт, віддзеркалюють зміст і спосіб співвіднесення сприйнятої інформації до конкретного явища або життєвої ситуації.

Л. Фрідман з цього приводу зазначав, що знання – це результат пізнавальної діяльності людини, незалежно від того, в якій формі ця діяльність здійснювалася: чуттєво або поза чуттєво, безпосередньо або опосередковано; зі слів інших, в результаті читання тексту, при перегляді кіно або телефільму тощо [5]. Цей результат пізнання людина висловлює в мові – штучній, жестовій, мімічній та будь-якій іншій. Отже, будь-яке знання є продуктом пізнавальної діяльності, вираженим в знаковій формі. Воно протилежно незнанню,

непроінформованості, відсутності уявлень про щось або когось.

Важливо, що знання завжди індивідуально, оскільки кожна людина проектує доступну йому інформацію на власну систему координат, шукає асоціативні зв'язки нової інформації зі своїм попереднім досвідом і таким чином створює у власній свідомості певний образ предмета, його когнітивну модель. Знання набувають системної якості завдяки особливій організації в свідомості людини розрізної інформації в цілісний образ-систему. Змістом такого знання виступають поняття, судження, теорії, що описують: елементний склад або структуру системного об'єкта; характер і спосіб зв'язку, завдяки яким ці елементи взаємодіють, доповнюють і підсилюють один одного; властивість системи, яка виникає в результаті взаємодії елементів і зумовлює їх існування як органічної цілісності [3, 4].

У рамках професійної підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх педагогів для системи дошкільної освіти та з урахуванням її змісту, системність професійно-педагогічних знань можна конкретизувати і визначити наступним чином: це характеристика особливого структурування інформації про сутність і природу дошкільного дитинства, закони і закономірності, принципи та напрямки розвитку дітей дошкільного віку педагогічними засобами, від якої потерпають в усвідомленні цілісності взаємодії учасників педагогічного процесу і варіативності дій вихователя в його організації.

Формування системності професійно-педагогічного знання допомагає перетворенню у свідомості майбутніх педагогів дошкільної освіти розрізаних методик і технологій педагогічної дії в цілісну модель педагогічного процесу, організовану і керовану самим педагогом. Використання в підготовці майбутніх вихователів у ВНЗ системного підходу, як методологічного принципу пізнання педагогічних явищ і процесів з позиції їх цілісності, взаємодії і взаємної зумовленості дозволяє подолати обмеженість традиційних стереотипів професійного мислення, які складаються під впливом предметно-центрованого вивчення багатьох, не пов'язаних між собою навчальних теоретичних дисциплін і прикладних методик.

Оскільки будь-які знання за своєю природою є усвідомленою і певним чином упорядкованою інформацією, виникає можливість керування пізнавальним процесом і якістю його кінцевого продукту – знання. Управління якістю знань вимагає систематичного оновлення і структурування у свідомості людини відомостей про закони природи і суспільства, розкриття нових способів їх застосування з метою виявлення проблем розвитку, аналізу відомих способів і методів вирішення, вдосконалення та покращення ефективності дій.

За результатами теоретичного аналізу проблеми встановлено, що формування системної якості професійно-педагогічних знань майбутніх педагогів системи дошкільної освіти в процесі підготовки у вищому навчальному закладі передбачає:

- актуалізацію і системне структурування відомостей про закони, мету і способи розвитку дітей дошкільного віку з урахуванням потреб суспільства і потенційних можливостей самих вихованців;
- накопичення інформації та узагальнення відомостей щодо відомих практик розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку, критичне осмислення їх ефективності;
- створення майбутніми педагогами власних практик продуктивної пізнавальної діяльності та обмін набутими знаннями між учасниками навчального процесу.

Підтвердження ефективності виділених передумов, сформульованих за результатами теоретичного дослідження проблеми системності професійно-педагогічних знань майбутніх педагогів дошкільної освіти, здійснювалось в процесі експериментального дослідження, що визначало напрям і завдання подальшої роботи з даної теми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем: критический обзор / Л. фон Берталанфи, общая ред. В. Н. Садовского, Э. Г. Юдина [сборник переводов] // Исследования по общей теории систем. – М. : «Прогресс», 1969. – С. 66 – 80.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс [пер. с англ. / под науч. ред. О. Шкаратана]. – М. : изд. дом Гос. ун-та – ВШЭ, 2000. – 608 с.
3. Кушнир В. Системный анализ педагогического процесса: методологический аспект / В. Кушнир. – Кировоград : КДПУ, 2001. – 384 с.
4. Малафійк І. Системний підхід у теорії і практиці навчання / І. Малафійк. – Рівне : Редакційно-видавничий відділ Рівненського державного гуманітарного університету, 2004. – 437 с.
5. Фридман Л. Основы проблемологии / Л. Фридман. – М. : Либроком, 2009. – 224 с.

Элла Эдуардовна Карпова,

доктор педагогических наук, профессор,

заведующая кафедрой дошкольной педагогики,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный,

педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

Наталья Вячеславовна Кононенко,

кандидат педагогических наук,

ассистент кафедры дошкольной педагогики,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный,

педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

СИСТЕМНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕЁ ФОРМИРОВАНИЕ В ВУЗЕ

Необходимость исследования системного качества знания, предпосылок его формирования при подготовке специалистов в вузе обусловлена признанием системной природы материального мира и системного характера деятельности человека, преобразующей этот мир. Системное мышление признано важнейшим видом продуктивного мышления, которое в работе педагога позволяет эффективно применять инновационные педагогические технологии, в полной мере учитывать индивидуальные особенности обучающихся и условия их развития.

Системное мышление предполагает владение системным подходом как методологией решения педагогических проблем и наличия системности знаний как их адекватного отражения в сознании педагога. Это позволяет рассматривать системность знания как особое качество, элементы и свойства которого формируются в процессе освоения человеком окружающего мира.

Знания приобретают системное качество благодаря особой организации в сознании человека разрозненной информации в целостный образ-систему. Содержанием такого знания выступают понятия, суждения, теории, описывающие элементный состав или структуру системного объекта; характер и способ связи, благодаря которым эти элементы взаимодействуют, дополняют и усиливают друг друга; свойство системы, которое возникает в результате взаимодействия элементов и обуславливает их органическое целостное существование.

Системность профессионально-педагогических знаний будущих педагогов дошкольного образования – это характеристика особого способа структурирования в сознании информации о сущности и природе дошкольного детства, законах и закономерностях, принципах и направлениях развития детей дошкольного возраста педагогическими средствами, которая отражает целостность взаимодействия участников педагогического процесса и вариативность действий педагога в его организации.

Поскольку любые знания по своей природе представляют осознанную и определенным образом упорядоченную информацию, возникает возможность управлять познавательным процессом и качеством

его конечного продукта – знания. Управление системным качеством профессионально-педагогических знаний в процессе подготовки в вузе будущих педагогов системы дошкольного образования предполагает: актуализацию и системное структурирование сведений о законах, целях и способах развития детей дошкольного возраста с учетом потребностей общества и потенциальных возможностей самих воспитанников; накопление информации и обобщение сведений об известных практиках развития, обучения и воспитания детей дошкольного возраста, критическое осмысление их эффективности; создание будущими педагогами собственных практик продуктивной познавательной деятельности и обмен приобретенными знаниями с другими участниками учебного процесса.

Ключевые слова: системность знаний, профессионально-педагогические знания, формирование системности знаний, педагогические предпосылки, будущие педагоги дошкольного образования.

*Ella Eduardovna Karpova,
Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor,
Chairperson of the Faculty of Pre-school Pedagogy,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine*

*Nataliya Vyacheslavovna Kononenko,
Candidate of Pedagogical Sciences (Phd. In Pedagogy),
assistant Teacher of the Faculty of Pre-school Pedagogy,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine*

SYSTEMICITY OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL KNOWLEDGE OF the FUTURE PRESCHOOL TEACHERS AND ITS FORMATION IN THE UNIVERSITY

The need to study the systemic quality of knowledge, the prerequisites for its formation while training specialists in the university is stipulated by the recognition of the systemic nature of the material world and the systemic nature of human activity which transforms this world. Systemic thinking is recognized as the most important type of productive thinking, which in the teacher's work facilitates the effective use of innovative pedagogical technologies, full consideration of students' individual characteristics and conditions for their development. Systemic thinking presupposes the possession of a systemic approach as a methodology for solving pedagogical problems and the presence of the systemic nature of knowledge as its adequate reflection in the teacher's mind. This allows us to consider the system of knowledge as a special quality the elements and properties of which are formed in the process when a human masters the surrounding world.

Knowledge acquires a systemic quality due to the special organization of disjointed information into a coherent image-system in human's mind. The content of such knowledge covers concepts, judgments, theories which describe the elemental composition or structure of a system object; character and mode of communication through which these elements interact, complement and strengthen each other; the property of a system which arises as a result of its elements interaction and determines their organic holistic existence.

The systemic nature of the professional and pedagogical knowledge of future preschool teachers is a characteristic of a special way of structuring the information about the nature and nature of pre-school childhood, the laws and regulations, principles and directions of preschool children's development by means of Pedagogics in human's minds, the designated characteristic reflects the integrity of the interaction between its participants in the pedagogical process and the variability of the teacher's actions in its organization.

Since any knowledge by its nature represents conscious and definitely ordered information, it becomes possible to control the cognitive process and the quality of its final product – knowledge.

Management of the systemic quality of professional and pedagogical knowledge, while training future teachers specialized in the preschool education system in the university, presupposes: updating and systemic structuring of the information concerning laws, goals and ways of preschool children's development, taking into account the needs of society and the potential opportunities of the pupils themselves; accumulation of information and generalization of the information regarding known practices of preschool children's development, education and upbringing, critical understanding of their effectiveness; future teachers' creation of their own practices of productive cognitive activities and the exchange of the acquired knowledge with other participants of the educational process.

Key words: systematic knowledge, professional-pedagogical knowledge, formation of systematic knowledge, pedagogical preconditions, future teachers of preschool education.

Подано до редакції: 1.09.2017 р.

Рекомендовано до друку: 14.09.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богуш